

תוכן עניינים:

מבוא.....	3
סקירת ספרות.....	5
מתודולוגיה.....	11
ממצאים.....	
דיון.....	
סיכום.....	
ביבליוגרפיה.....	

נספחים:

שאלון עבודה

עבודה 1

עבודה 2

עבודה 3

מבוא:

"לאדם שמשתתף בדרך החיים הדמוקרטית יש חשיבה חוקרת וביקורתית. כאשר הוא מטפל בבעיות אישיות וחברתיות הוא לא רק מחפש ראיות חדשות, אלא גם מעריך את מה שהוא מוצא. הוא בוחן, מנתח, מפרש, מעריך. הוא מפעיל שיפוט וחשיבה עצמאית.

הרגל זה של חשיבה ביקורתית, ברמות שונות, חיוני לפעולתה של דמוקרטיה אמיתית. תפקידן של הדמוקרטיות שנותרו על כן בימים קשים אלה הוא בעל שלושה מרכיבים: הכנת הצבא, תכנון הכלכלה ושימור ושיפור של המוסדות הדמוקרטיים. תפקידו המיוחד של החינוך כלול בעיקר במרכיב השלישי... דרך אחת לעשות זאת היא להדגיש את פיתוח ההרגלים של חשיבה ביקורתית בקרב כל האזרחים והמועמדים לקבלת אזרחות. הדמוקרטיה חייבת להיחלץ מן הניוון של היכולת הביקורתית שכפתה הדיקטטורה המודרנית. החינוך חייב להגן על מעוזי הדמוקרטיה, ולכן הוא חייב לדאוג לאזרחות חושבת." (דיוויד ראסל, 1941, מצוטט אצל הרפז, 2005, עמ' 381).

בתור מורה בשנת התמחות, אני מלמד בכיתות י' תקשורת. במסגרת לימודי התקשורת הגענו לנושא של "סאטירה ופארודיה". סאטירה ופארודיה הם נושאים מורכבים שההבנה שלהם כסוגה רטורית ואמנותית אינה פשוטה להבנה גם לאנשים בוגרים. בסאטירה ופארודיה (במיוחד בסאטירה) היציאה מהקופסא, ההתבוננות מהצד ללא דעה קדומה והחשיבה הביקורתית חשובים מאוד. שכן, מדובר בתכנים שלעיתים הם ברורים ולעיתים הם כמעט בלתי ניתנים להבנה מלאה בצפייה ראשונה ואפילו בצפייה שנייה.

המטרה שלי היתה ללמד תלמידי כיתות י', שעוד לא עברו יותר מדי בחייהם ופחות נחשפו אל "החיים האמיתיים" להבין מהי סאטירה ופארודיה, כחלק מפיתוח חשיבה ביקורתית בכיתה וכחלק מכלים שיכולים לעזור בפיתוח חשיבה ביקורתית. מכיוון שנושא הסאטירה והפארודיה הוא נושא די רחב, החלטתי להתמקד בסאטירה ובפארודיה בישראל ובהתפתחותה לאורך השנים החל מ"ניקוי ראש" של שנות ה-70 ועד ל"ארץ נהדרת", "גב האומה" ועולם האינטרנט בכלל והיוטיוב בפרט של ימינו. מטרת עבודה זו היא לבחון את ההשפעה של חשיפת תלמידים בכיתה י' בבית ספר ממלכתי חילוני ללימודי סאטירה ולתכנים סאטיריים בתקשורת, תוך הכוונה לצפייה ביקורתית, על יכולות החשיבה הביקורתית שלהם.

שאלת המחקר: האם לימודי סאטירה מורחבים והכוונה לצפייה ויכולת שיפוט אובייקטיבית משפיעים על יכולות חשיבה ביקורתית של תלמידים בכיתות י' בבית ספר עירוני חילוני בצפייה בסרטוני סאטירה?

השערת המחקר: גם לאחר לימוד ומתן כלים ומפתחות נכונים ורלוונטיים, תלמידים בכיתה י', אינם בוגרים דיו ולא חוו מספיק דברים בחייהם, על מנת לפתח חשיבה ביקורתית אמיתית, עמוקה, מקיפה ושאינה מערבת רגשות.

אני מקווה שמחקר זה יהווה שלב ראשוני במחקר נרחב יותר על ההשפעה של שימוש בסאטירה ובפארודיה בכיתות הלימוד, על מנת לפתח חשיבה ביקורתית בקרב תלמידי בתי הספר התיכוניים.

פרק ראשון: סקירת ספרות

מהי חשיבה ביקורתית?

הדיון בחשיבה ביקורתית החל לאחר מלחמת העולם השנייה וביתר שאת ברבע האחרון של המאה העשרים (הרפז, 2014). זאת משתי סיבות. ראשית, לאור ההבנה, כי זהו כלי הכרחי במשטר דמוקרטי שעל האזרחים להיות מסוגלים ליישם אותו. ושנית, מכיוון שהוראת החשיבה הציעה לחינוך מטרה חדשה שתאמה את רוח הזמן: ללמד את הצעירים לחשוב באופן יעיל, ביקורתי ויצירתי (הרפז, 2014). הצורך לפתח את יכולתם של צעירים לחשיבה ביקורתית נובע גם מהתנאים ומהאתגרים של ימינו: דינמיות, דמוקרטיה, נגישות לידע כפי שלא היה מעולם, התיישנות של ידע ואתגרים חדשים בשוק העבודה. בתקופה זו, ביקשו חוקרים ואנשי אקדמיה מדיסציפלינות שונות להגדיר את המושג, להבין את משמעויותיו ולבחון כיצד ניתן ללמדו לציבור הרחב בחברה הדמוקרטית.

ישנן מספר הגדרות ל"חשיבה ביקורתית" בספרות המחקרית. עבור דיוויד ראסל (Russel, 1940, 1943, 1960 אצל הרפז 2005) חשיבה ביקורתית פירושה "לבחון היגדים ולהתמודד עם בעיות לאורן של ראיות אובייקטיביות" באמצעות מספר יסודות. ראשית, חשיבה ביקורתית אינה מתבצעת ב"ריק כללי", ולכן, ידיעה של התכנים היא הכרחית לחשיבה ביקורתית. עם זאת, הידיעה של התכנים אינה מולידה באופן אוטומטי חשיבה ביקורתית והיא מצריכה כוונה והתכוונות. לשם כך, צריכה להתקיים נטייה כללית לחקור רעיונות ולבחון אותם, כמו גם להיות בעל מימוניות לבחון בעיות ולהתמודד איתם. ככלל, עבור ראסל חשיבה ביקורתית היא תהליך של הערכה ובחינה של נתונים שנמנע ומהתבססות על שיפוט רגשי בלבד. (הרפז, 2005)

וורן טוענת כי חשיבה ביקורתית כוללת יכולות ונטיות להסיק היסקים אינדוקטיביים ודדוקטיביים ולבצע להם הערכה. חשיבה ביקורתית היא זיהוי של הנחות והערכתן לצד בחינה ביקורתית של מקורות, הכללות וטענות. מהלך זה מאפשר לידע, בייחוד לידע או רקע קודמים, למלא תפקיד חשוב ביכולת האדם לחשוב בצורה ביקורתית (Warren, 1994).

לעומת ראסל ווורן, מתאר אניס בהגדרתו הקאנונית את החשיבה הביקורתית כחשיבה שקולה ורפלקסיבית על מה לעשות ובמה להאמין. זוהי חשיבה שמדגישה החלטות שנוגעות לאמונה ולמעשה (Ennis, 1985, אניס, 1996).

על פי פאשיונה (Facione, 2000) חשיבה ביקורתית כוללת יכולת לניתוח, פרשנות, הסבר, הערכה ותיקון. הוא אינו מסכים עם הטענה שיש התאמה בין חשיבה ביקורתית למוטיבציה פנימית עקבית לחשוב ושיכולות חשיבה ביקורתית ספציפית תואמות לנטיות מסויימות של חשיבה ביקורתית.